

תוכן עניינים

3	מבוא
4	סקירת ספרות
4	1. מזון מהיר
4	1.1 התפתחות המזון המהיר
5	1.2 מזון מהיר – היבטים מסחריים וכלכליים
5	1.3 מזון מהיר – היבטים חברתיים ותרבותיים
6	1.4 מזון מהיר וגלובליזציה
6	1.5 מזון מהיר בישראל
7	2. מעמדות סוציו-אקונומיים בישראל
7	2.1 התפתחות המבנה המעמדי בישראל – רקע וסקירה
8	2.2 מעמדות חברתיים וקבוצות אתניות בישראל כיום
8	2.3 המעמדות השונים בישראל – חלוקה על פי הכנסות ועל פי מאפיינים תרבותיים
9	3. צריכת מזון בישראל
9	3.1 הרגלי צריכת מזון בישראל
9	3.2 מחירי המזון בישראל
10	3.3 דפוסי ההוצאה על מוצרי מזון בישראל
11	3.4 פערי צריכת המזון בישראל
11	3.5 צריכת מזון מהיר ומזיק בישראל בראייה כלכלית
12	מתודולוגיה
14	ממצאים
14	אפיון משתתפי המחקר
20	דיון
23	ביבליוגרפיה

מבוא

המזון המהיר, כשמו, הוא מזון אשר נאכל במהירות. מחקרים שונים שנעשו אודותיו בספרות המחקר הם כאלו אשר מעידים על הנזק שיש בו לטווח הקצר כמו גם לטווח הארוך מבחינת ההשפעה שלו על הבריאות של הצרכנים. ועדיין, חרף זאת, דומה כי מזון מהיר הפך לחלק בלתי נפרד מהנוף החברתי שלנו, במיוחד כאשר מדובר במדינות מערביות. ההתקלות במזון מהיר היא כזו אשר מתרחשת כמעט בכל מרחב והזמינות למזון מהיר כיום גבוהה מתמיד. יש להוסיף לעובדה זו את כניסתם של מכשירים חשמליים שונים, בעשרות השנים האחרונות, אשר מאפשרים הכנה מהירה של מזון מהיר גם בבית, דוגמת המיקרו, ולהלן תמונת מצב אשר מראה על חדירתו העמוקה של המזון המהיר לקבוצות האוכלוסייה השונות, לרבות ילדים קטנים אשר אינם יכולים לרכוש בעצמם מזון מהיר אולם, פעמים רבות, הוא זמין להם היטב בביתם עקב תפיסת המזון המהיר על ידי ההורים כפתרון מהיר במקרה של רעב.

הנושא של צריכה של מזון מהיר נבחן בהיבטים רבים ומגוונים. מטרת עבודה זו, אפוא, לבחון את הנושא של צריכת מזון מהיר כחלק משאלה סוציולוגית. המטרה היא לראות, אפוא, מיהם האנשים בחברה אשר צורכים את המזון המהיר, מיהם "הקליינטים" המרכזיים של המזון המהיר ומה מאפיין אותם כאלו אשר צורכים מזון מהיר בעיקר. בהתאמה, שאלת המחקר בעבודה זו תחולק לשתיים כאשר החלק הראשון של שאלת המחקר יהיה מה הם הרגלי הצריכה של המזון המהיר על ידי המעמדות השונים במדינת ישראל. המטרה כאן היא, אפוא, לבחון את השפעת המעמד הכלכלי-חברתי על צריכה בפועל של מזון מהיר.

החלק השני של שאלת המחקר יבקש לבחון כיצד מעמדות שונים במדינת ישראל משפיעים על העמדות אודות צריכת מזון מהיר. המטרה כאן היא לבחון את השפעה המעמד החברתי-כלכלי על העמדות הקיימות אודות צריכת מזון מהיר. הרציונל לבחון את המעמד החברתי-כלכלי בחלוקה שלו על השפעת הצריכה של מזון מהיר בפועל ועל עמדות כלפי צריכת מזון מהיר בפועל נובעת מהתפיסה שעמדות אודות צריכה אינן כאלו אשר עולות בקנה אחד עם צריכה בפועל. כלומר, הנחת היסוד היא שיתכן מצב כי פרטים בחברה הם בעלי דעה שלילת על צריכת מזון מהיר כאשר הם נדרשים לתאר את דעתם על נושא זה ועדיין הם צרכנים "כבדים" של מזון מהיר.

במטרה לענות על שאלת המחקר, ראשית, עבודה זו תבקש להתבסס על סקירת ספרות אשר תציג את המזון המהיר ואת האלמנטים השונים הקשורים להתפתחותו ולצריכתו. כמו כן, סקירת הספרות תבקש לעסוק בשני משתני המחקר הנוספים אשר נבחנו כחלק משאלת המחקר. חלק זה יבטא מבוא לחלק המרכזי של העובדה, מחקר עצמאי אשר יתבסס על שיטה כמותנית. מדובר יהיה בסקר אשר יתבסס על מענה של 50 משתתפים ממדינת ישראל במטרה לענות על שאלת המחקר. ממצאי המחקר יושוו לספרות המחקרית הקיימת בתחום על מנת לתת תשובה ברורה אודות שאלת המחקר, על שני חלקיה.

סקירת ספרות

1. מזון מהיר

1.1 התפתחות המזון המהיר

במציאות הנוכחית של היום קשה לחשוב על עולם שהוא ללא מזון מהיר אולם מדובר, אחרי הכל, בתעשייה יחסית חדשה שהוקמה בשנות החמישים של המאה הקודמת בארצות הברית על ידי קבוצה של אנשי עסקים. המטרה המרכזית של אנשים אלו הייתה להפחית בצורה משמעותית את העלויות הכלולות במכירת המזון. הלכה למעשה, ההיבט של החיסכון הכלכלי היה הגורם המרכזי שהנחה את בעלי העסקים שהובילו את המגמה הזו. המזון המהיר הוא כזה אשר נתפס כמי שחוסך במשאבים רבים בשל העובדה שהוא מצריך "עבודה" מצד הלקוחות בעיקר אשר מזמינים את האוכל בדלפק, נושאים אותו בעצמם לשולחן וזורקים את השאריות שלו לאחר הסיום. מדובר במאפיין תרבותי של צורת האכילה (רגב, 2011). מדובר, אפוא, ביחס לאלטרנטיבה של אוכל שנאכל במסעדות, בחיסכון משמעותי ובכוח אדם דוגמת מלצרים, שוטפי כלים וכיוצא באלו (Obegu, 2018). במחקרו, שלוסר (2001) מתאר את התפתחות תעשיית המזון המהיר בארצות הברית ואת שינוי התפיסה הטקטית של תעשייה זו שהחלה לשווק את עצמה, בצורה אגרסיבית, לילדים מתוך תפיסה שכך הם יימשכו קהל צרכנים של ילדים ומבוגרים כאחד. תופעה זו הובילה להצעתם של דוכני מזון מהיר גם בבתי הספר ולהחדרה משמעותית לתודעתם של הילדים על הכדאיות בצריכה של מזון מהיר (שלוסר, 2001). תהליך הייצור, בשיטת פס הייצור המהיר, היווה גורם נוסף אשר ביטא חיסכון משמעותי בייצור של מזון מהיר. ככלל, תפיסת פס הייצור הייתה חדשנית והיא כזו אשר התקיימה לראשונה בעשרות השנים האחרונות על ידי רשת "מקדונלדס". מדובר בגישה אשר רואה מקודם הסעדה ככזה שצריך לתת שירות לא רק במובן של אנשים שסועדים במקום אלא גם במובן של אנשים שרוצים לקחת אוכל לדרך ולאכול אותו שלא במרחב המסעדה. מכאן גם השם של מזון מהיר, קרי מזון אשר מכינים ומגישים אותו בצורה מהירה, באופן יחסי. אחד האלמנטים שספרות המחקר הצביעה שנקשרים למזון מהיר היא העובדה שמדובר במזון שנחשב כמהיר להכנה, נגיש בקלות וכזה אשר מבטא חלופה זולה לארוחה ביתית (Obegu, 2018).

מאז שנות ה-50 של המאה הקודמת ועד היום תעשיית המזון המהיר השתכללה וכוללת רשתות רבות מעבר למקדונלדס אשר, במובנים רבים, הייתה החלוצה האמריקאית לעניין זה. מדובר בתהליך אשר ביטא מעבר ממספר גדול, כמותית, של מסעדות עצמאיות לרשתות ענק בודדות אשר שיווקו מזון מהיר (שלוסר, 2001). תעשיית המזון המהיר, אפוא, החלה להיות תעשייה נרחבת הרבה יותר שניתן למצוא אותה כמעט בכל אזור ציבורי דוגמת קניונים, מרכזי קניות, פארקי שעשועים, קולנוע וכיוצא באלו כפועל יוצא של הכוח השיווקי והכלכלי של הרשתות הגדולות. במרוצת השנים ניתן דגש לא רק על ההיבט של ההכנה המהירה של המזון המהיר אלא גם על עניין הטעם (Waterson, Turner & Toivanen, 2003). מעבר לתפיסה הפונקציונלית של המזון הזה כמי שאמור למלא צורך של רעב השתכללות התעשייה הזו בשנים האחרונות מלמדת גם טיפול בנושא הטעם והתמקדות בכך שיהיה מדובר באוכל טעים. עובדה זו קשורה במישורן לתפיסה התרבותית של האוכל ומה הוא אמור לספק בפועל (רגב, 2011)